

طرح جامع توسعه حرمین مقدس کربلا

محمدعلی خان محمدی*

درآمد

نهاد امامت در تداوم رسالت و ولایت انبیا الهی، رشته اتصال انسان به صراط مستقیم و راه‌گشای سعادت دنیا و آخرت است. نیاز جوامع اسلامی به بهره‌گیری هر چه بیشتر از برکات وجودی امامان معصوم (ع) در شرایط پیچیده فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جوامع امروز، اهمیتی مضاعف دارد.

قیام امام حسین (ع) و یاران ایشان، در احیاء دین محمدی نقشی یگانه داشته است. انعکاس همیشگی قیام کربلا در حیات معنوی و فرهنگی جوامع اسلامی و به‌خصوص جوامع شیعی، امری انکارناپذیر است.

زمینه‌سازی برای بهره‌مندی از آموزه‌های اثرگذار، کم‌نظیر و فرهنگ‌ساز واقعه کربلا و زمینه‌سازی انس شیفتگان حضرت با حرم معنوی آن امام معصوم، یک رسالت ضروری است.

با عنایت به این که زائران آن حضرت از اقصای نقاط جوامع اسلامی و حتی جوامع غیرمسلمان به آن مکان مقدس شرف‌یاب می‌شوند، توسعه حرمین شریف کربلا چه در مقیاس محلی و چه در مقیاس ملی و بین‌المللی امری مهم جلوه می‌کند.

شرح اقدامات انجام‌شده جهت توسعه حرمین مقدسه در کربلا و حرم امام حسین (ع) در این مجال مختصر امکان‌پذیر نیست. با این وجود سعی شده است امور، با توجه به مقیاس و مقطع زمانی در دو بخش ارائه شود.

بخش اول به تاریخچه شکل‌گیری طرح توسعه حرم مطهر حضرت اباعبدالله (ع) از سال ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۸ ش. اشاره دارد که در قالب یک مسابقه بین‌المللی تهیه و ارائه شد و در اواخر سال ۱۳۸۸ به تأیید وزارت بلدیات عراق رسید. بعد از سال ۱۳۸۸ چند

* عضو هیئت علمی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران
khanmohammadi@iust.ac.ir

تصویر ۲: فرآیند توسعه در شهر کربلا در سه مقطع متمایز را نشان می‌دهد:

۱. شهر کربلا قدیم

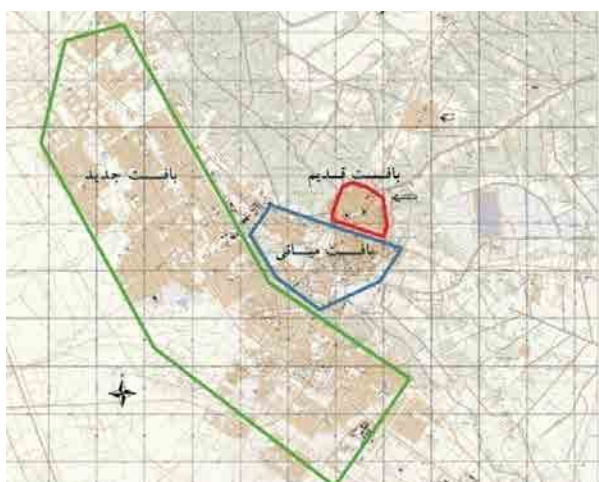
۲. بافت میانی

۳. شهر کربلا جدید

توسعه کربلا قدیم در دورهٔ صدام مورد توجه جدی قرار نگرفته بود. افرادی که بعد از اتمام جنگ تحمیلی موفق شدند از کربلا بازديد کنند، این امر را در خاطرات‌شان بازگو کرده‌اند. کربلا قدیم در تصویر با رنگ قرمز مشخص شده است. بافت میانی توسعه شهری در قسمت جنوب آن با رنگ آبی و توسعه شهر کربلا جدید مستقل از کربلا قدیم، در جنوبی‌ترین قسمت با رنگ سبز مشخص شده است. این تصویر نشان می‌دهد که کربلا در حاشیه توسعه قرار گرفته و مورد توجه نبوده است.

تصویر ۱: وضعیت بخش قدیمی شهر کربلا قبل از دهه ۹۰ میلادی

تصویر ۲: فرآیند توسعه در شهر کربلا در سه مقطع متمایز

سالی در این امر وقفه افتاد و ادامه کار مجدداً از سال ۱۳۹۲ آغاز شد که در بخش دوم، مطالب مربوطه تشریح می‌گردد. با توجه به اینکه هر کار بزرگی صرفاً با حضور و همکاری افراد زیادی امکان‌پذیر است، در مراحل مختلف این پروژه نیز افراد زیادی حضور پیدا کرده‌اند و فعالیت می‌کنند.

مرحله اول

کار مرحله اول در این طرح خودش در دو بخش طراحی شد:

۱. بخش طراحی کلان که بیشتر از منظر شهرسازی مسائل توسعه حرم مطهر را مورد توجه قرار می‌دهد.

۲. مقیاس جزء که در آن مسائل توسعه حرمین مقدسه در مقیاس معماری مورد توجه قرار می‌گیرد.

مباحث در قالب بخش‌های زیر دنبال می‌شود:

۱. تاریخچه و تحلیل وضع موجود

الف. شهر کربلا

ب. مجموعه حرمین

۲. برنامه‌ریزی و طراحی در سه سطح همبسته؛ فرایند کل به جزء

الف. برنامه‌ریزی و طراحی در مقیاس منطقه و شهر کربلا

ب. برنامه‌ریزی و طراحی در مقیاس میانی؛ اطراف کربلا قدیم

ج. برنامه‌ریزی و طراحی توسعه حرمین و کربلا قدیم

۳. سه سطح همبسته و طراحی؛ فرایند جزء به کل

الف. مبانی اساسی در طرح جامع توسعه حرمین

ب. گزینه‌های مقدماتی

ج. گزینه شماره ۱

د. گزینه شماره ۲

ه. گزینه شماره ۳

و. توجیه طرح و برنامه فیزیکی

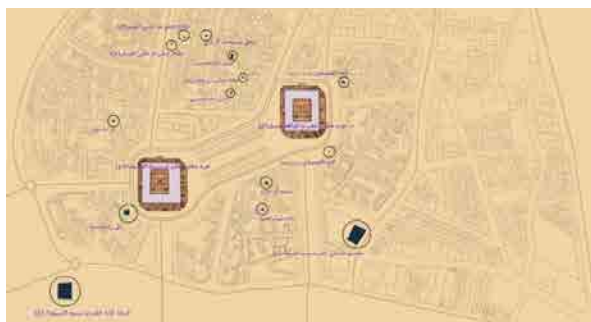
تاریخچه و تحلیل وضع موجود

تصویر ۱ وضعیت کربلا قدیم قبل از انتفاضه عراق در دهه ۹۰ میلادی را نشان می‌دهد. در این انتفاضه، شیعیان قیام کردند که با کشتار بی‌رحمانه صدام مواجه و منجر به تخریب فضای بین‌الحرمین به دلایل امنیتی شد.

اصلی‌ترین اماکن ارزشی که در محدوده کربلای قدیم شناسایی شده بودند، در تصویر ۳ مشخص است. علاوه بر حرم مطهر امام حسین(ع) و حرم مطهر حضرت ابوالفضل(ع)، عناصر و اماکن ارزشمند تاریخی و مذهبی، پیرامون حریم عبارت‌اند از: کفین، خیمه‌گاه، تل زینبیه، مقام حضرت علی اصغر(ع)، مقام حضرت علی اکبر(ع)، مقام حضرت صاحب الزمان(عج) و نهر علقمه. لازم است تک تک این موارد در هر نوع تصمیم‌گیری برای طرح توسعه مورد توجه قرار گیرد.

تصویر ۴ جریان عمومی حرکت زائران را در زیارت‌های عظیم و میلیونی نشان می‌دهد و بیانگر نسبت مراجعینی است که از جهات مختلف برای زیارت کربلا در ایام اربعین و ایام خاص مراجعه می‌کنند. این نمودار نشان می‌دهد که بیشترین حجم مراجعه به حرم مطهر ۵۸ درصد از جبهه جنوب است. موضوع دیگری که قابل توجه است، محورهای دسترسی هستند که در بستر موجود در جهات مختلف به سمت حرم حرکت می‌کنند. محدوده‌ای که بیش از بقیه نقاط مورد استفاده زائران قرار می‌گیرد، با لکه رنگی مشخص شده است. در تصاویر وضعیت کربلا قبل از انتفاضه مشاهده می‌شود. شارع امام علی(ع) به عنوان یکی از اصلی‌ترین شوارع کربلای قدیم است. کوچه‌ها و بازارچه‌ها در حد فاصل دو حرم مطهر شکل گرفته بودند. صحن‌ها در اطراف حرم‌های مطهر باز هستند. حصار قدیمی در اطراف حرم‌های مطهر، ساختمان‌های یک طبقه است. بعد از آن که در دوره صدام فضای بین‌الحریمین آزاد شد، حصارهای اطراف حرم‌های مطهر با ارتفاع بیشتر بازسازی شدند. این ارتفاع بیشتر حصارهای اطراف حرم، تأثیر نامطلوبی بر روی منظر گنبد و مناره‌ها و دید بیرونی حرم باقی گذاشتند. در تصاویر ۷ الی ۱۰ وضع موجود حرم بعد از انتفاضه، نشان داده شده است.

تصاویر، تخریب بین‌الحریمین و بالا بردن جداره‌های اطراف حرم‌ها را نشان می‌دهد. تصاویر ۹ و ۱۰ پرسپکتیو‌هایی هستند که با مقیاس واقعی ساخته شده و دید ناظر را نشان می‌دهد. افزایش ارتفاع حصارهای اطراف حرم تأثیر نامطلوبی بر پرسپکتیو شهری حرم‌های مطهر داشته است.

تصویر ۳: موقعیت اماکن مذهبی تاریخی در شهر کربلا

تصویر ۴: مسیر حرکت زائران در زیارت‌های میلیونی اربعین

تصویر ۵: بافت موجود شهر کربلای قدیم

تصویر ۶: بافت کربلای قدیم پس از تخریب بافت بین‌الحریمین در دوره صدام حسین

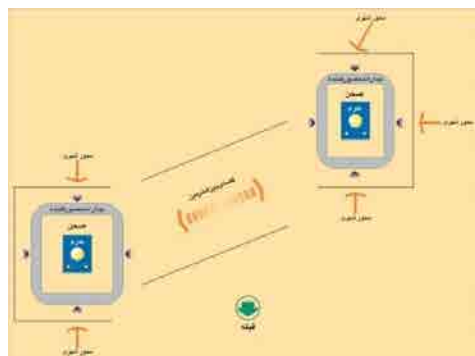
فرآیند تاریخی توسعه حرم‌های مطهر

تصویر ۱۱ فرآیند توسعه حرم مطهر امام حسین (ع) و حرم مطهر حضرت ابوالفضل (ع) و شرایط تاریخی را که در تاریخ معاصر به دست ما رسیده، نشان می‌دهد. تا به اینجا مقدمه بسیار اجمالی از وضع موجود شهر کربلا و حریمین مطهر گزارش شد که می‌تواند در مجالی وسیع‌تر به صورت مفصل‌تر بیان شود.

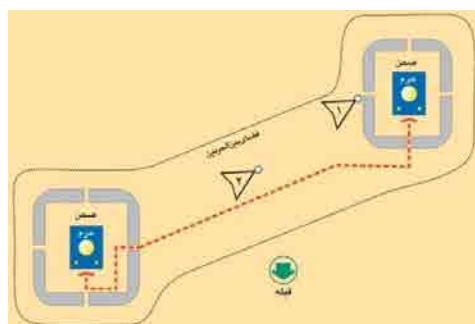
بررسی کانسپت‌های طراحی در مقیاس شهری و کلان با توجه به جایگاه ویژه‌ای که حرم مطهر اباعبدالله (ع) در عالم تشیع دارد، هر نوع اقدامی در طرح توسعه شهر کربلا نه تنها در مقیاس شهر کربلا، بلکه باید در مقیاس کشور عراق و فراتر از آن در فضای بین‌المللی تصور شود. بر همین اساس، اگر قرار باشد یک ساماندهی کلان نسبت به حرم‌های مطهر طراحی شود، ابتدا باید به مبادی ورود و خروج از کشورهای دیگر به کشور عراق و همچنین در مرحله دوم به شوارع و زیرساخت‌های دسترسی که شهرهای مختلف عراق را به کربلا متصل می‌کند، توجه داشت. از این‌رو، ساماندهی حرم‌ها ابتدا در مقیاس شهری و بعد در مقیاس محلی (local) در محدوده فضای شهری اطراف حرم و سپس در مرحله سوم باید موضوع در مقیاس فضای بی‌واسطه که به حرم مطهر مربوط است، به صورت هم‌بسته و یک‌پارچه در مقیاس‌های مختلف مورد توجه قرار گیرد.

با در نظر گرفتن تصویر ۱۳، در مقیاس کلان، اگر شوارع و محورهایی را که از جهات مختلف به کربلا وارد می‌شوند، در نظر بگیریم، ابتدا پیش‌بینی یک خیابان کمربندی اهمیت دارد که حرکت جمعیت از مبادی ورودی مختلف به شهر کربلا را ساماندهی کند. همچنین خدمات زائرین را که از محورهایی مختلف به شهر کربلا نزدیک می‌شوند، پشتیبانی کند. به عنوان پیشنهاد اولیه این امر مطرح شد که در مبادی ورودی قبل از کمربندی، زائرشهرها و پایانه‌های مناسبی با زیرساخت‌های موقت و دائمی برای زیارت میلیونی مطالعه و مورد توجه قرار گیرد.

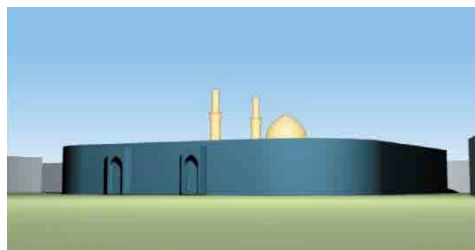
در داخل کمربندی اول، کمربندی دوم قرار دارد که در شعاع ۲ تا ۴ کیلومتری از مرکز حرم‌های مطهر کربلا قابل تصور بود. این محدوده، محدوده‌ای است که در

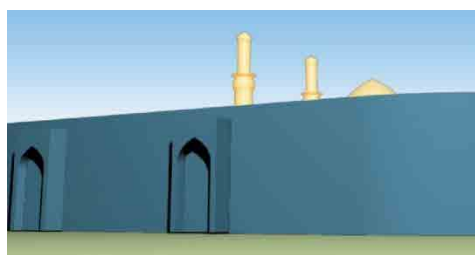
تصویر ۷: محورهای دسترسی به حریمین

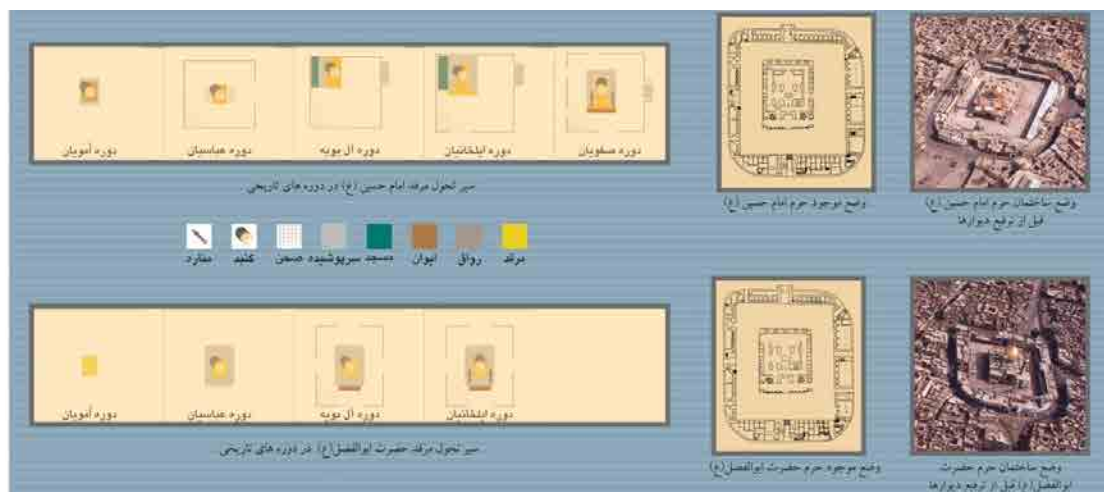
تصویر ۸: ارتباط حریمین

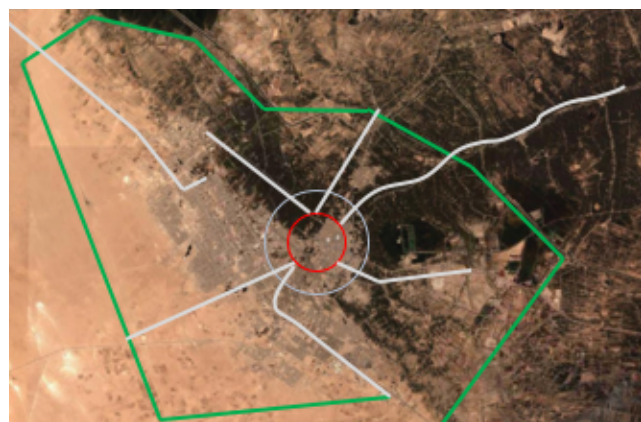
تصویر ۹: جداره‌های حرم

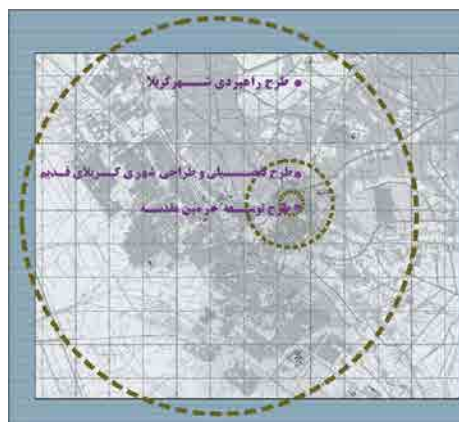
تصویر ۱۰: تغییر جداره‌های حرم

تصویر ۱۱: فرآیند توسعه و شکل‌گیری ساختمان حرمین، قبل از ترفیع حصار

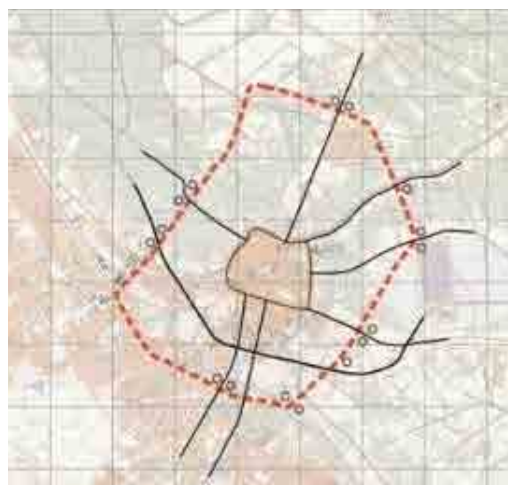
تصویر ۱۳: پیشنهاد بررسی احداث خیابان کمربندی در اطراف شهر کربلا

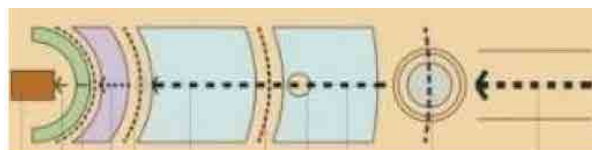
تصویر ۱۲: لزوم توجه به مسائل توسعه حرم مطهر در مقیاس منطقه‌ای و شهری

تصویر ۱۵: طرح جامع شهر کربلا مصوب سال ۱۳۸۸

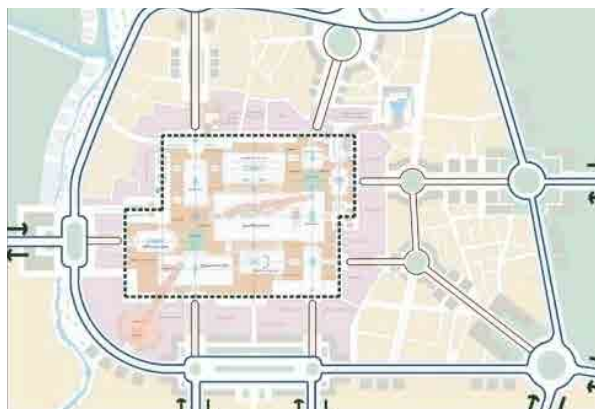
تصویر ۱۴: پیشنهاد بررسی و احداث کمربندی شماره دو به فاصله دو تا چهار کیلومتر در اطراف حرم‌های مطهر

تصویر ۱۶: سلسله مراتب حرکت و تشریف به حرم مطهر از محورهای بین شهری تا حرم

تصویر ۱۷: وضع موجود شوارع و محورهای و محورهای تصویر ۱۸: طرح‌واره پیشنهادی برای شبکه معابر بصری حرکتی و دسترسی به حرم‌های مطهر و مفصل‌های شهری

تصویر ۱۹: ساختار شبکه ارتباطی در اطراف حرم مطهر، طبقه همکف

تصویر ۲۰: ساختار شبکه ارتباطی در اطراف حرم مطهر، طبقه زیرزمین

زیارت‌های میلیونی بیش از بقیه قسمت‌های کربلا مورد استفاده زائرین قرار می‌گیرد و از لحاظ کارکردی و خدمات مورد نیاز زائرین، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. علاوه بر بحث خدمات‌رسانی، به لحاظ امنیت و کنترل، محدوده کمربندی شماره دو از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌شود. کمربندی شماره دو مانع ورود ترافیک عبوری شهر به فضاهای شهری اطراف می‌شود. حوزه سوم، حوزه‌ای است که ارتباط بی‌واسطه با حرم‌های مطهر پیدا می‌کند.

در تصویر ۱۴ محدوده کمربندی دوم به شکل نمودار و کانسپت مشاهده می‌شود.

تصویر ۱۵ پیشنهادی را که در سال ۱۳۸۸ در تداوم راهبردهای فوق در طرح جامع شهر کربلا پیش‌بینی و مطرح شد، نشان می‌دهد. این پیشنهاد مراحل تصویب خود را در دولت عراق طی کرد و در اسفند سال ۱۳۸۸ به امضا وزیر بلدیات عراق رسید. این پیشنهاد در طرح شرکت دیوان نیز در سال ۱۳۹۲ به تصویب رسید و انعکاس پیدا کرد و آنها نیز این کانسپت را تأیید کردند. قسمت مرکزی کربلای قدیم نیز در طرح جامع کربلا به همان کیفیت که در مسابقه پیشنهاد شده بود، مورد توجه قرار گرفت.

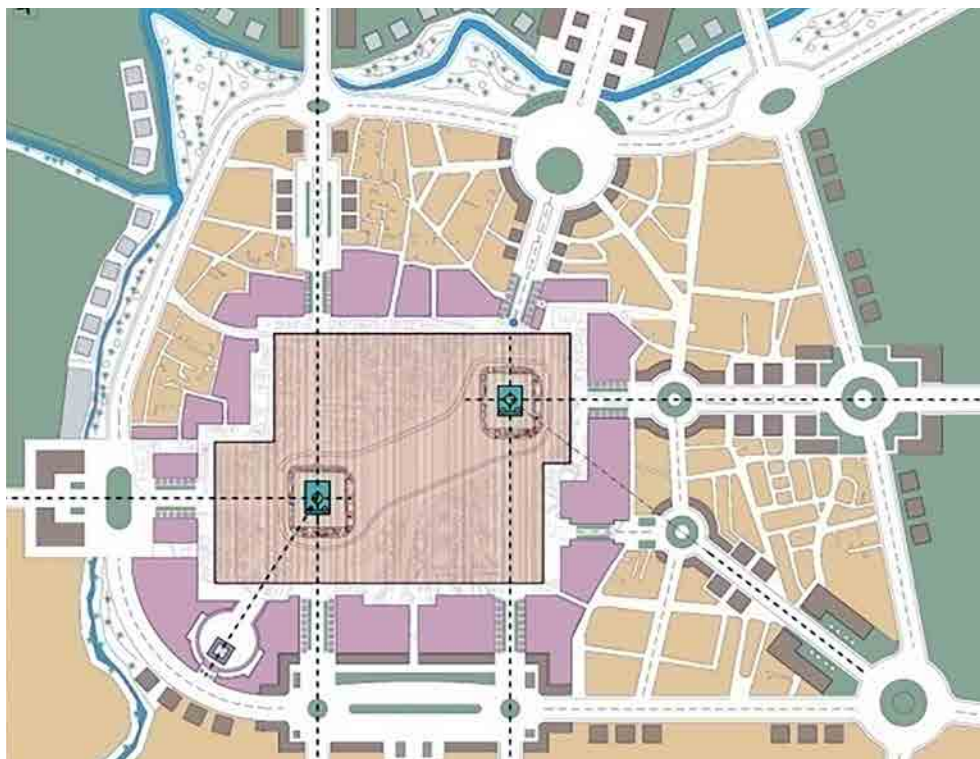
اگر بنا باشد طرح توسعه انجام دهیم، باید محورهای حرکتی و به اصطلاح سلسله مراتب تشریف و رسیدن به حرم را از جهات مختلف خدماتی، سیستم‌های حمل و نقل، امنیت و کنترل در سطوح مختلفی مورد توجه قرار داد. شوارعی بین‌شهری وجود دارد که به کمربندی اولیه می‌رسند. در اینجا باید زیرساخت‌های مناسبی در آستانه ورود به شهر کربلا معین شود. شوارع بین‌شهری که روی محور حرکت زائرین قرار می‌گیرد، باید به گونه‌ای سامان‌دهی شود تا به کمربندی شماره ۲ برسد. از کمربندی شماره ۲ تا کمربندی شماره ۳، سطح و کیفیت خدمات اعم از موقت و دائمی از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود، چراکه در ایام زیارت‌های خاص زائران حداکثر تمرکز را پیدا می‌کنند. همچنین به لحاظ امنیتی اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. در داخل کمربند شماره ۳، یک کمربند پیاده وجود دارد که فضای شهری را از فضای زیارتی منفک می‌کند و به لحاظ امنیتی این انفکاک

اهمیت بسزایی دارد.

در تصویر ۱۷، وضعیت موجود شهر کربلا و وضعیت شوارع اصلی که در اطراف کربلای قدیم وجود دارد؛ همچنین محورهای حرکتی که از جنوب به سمت حرم امام حسین(ع) و حرم حضرت ابوالفضل(ع) وارد می‌شود؛ محور شارع شهدا که از شرق به سمت حرم امام حسین(ع) احداث شده و محوری که بین مقام صاحب‌الزمان(عج)، حرم مطهر امام حسین(ع) و محور شارع بغداد وجود دارد، مشاهده می‌شود. منطبق بر آن، در تصویر ۱۸، نمودار زیرساخت‌های ارتباطی پیشنهادی دیده می‌شود. تنها چیزی که در این کانسپت نسبت به محورهای وضع موجود تغییر پیدا کرده است، محور خیابان جمهوری در جنوب حرم است. در وضع موجود، محور خیابان جمهوری از بین خیمه‌گاه و حرم امام حسین(ع) عبور می‌کند و اگر قرار باشد به عنوان یک محور سواره، خیمه‌گاه را از مجموعه حرم جدا کنیم، به انسجام مجموعه لطمه زده و به امنیت و آرامش فکری زائران آسیب می‌رساند. بر این اساس، پیشنهاد شد

خیابان شمالی به عنوان یک خیابان پیاده باقی بماند و یکی از شوارع فرعی جنوبی به عنوان جایگزین تعویض شود. این پیشنهاد در طرح جامع کربلا مورد تأیید قرار گرفت.

درنهایت آنچه به عنوان زیرساخت‌های ارتباطی در مقیاس کلان طرح را شکل می‌داد، در تراز همکف و زیرزمین در شکل‌های ۱۹ و ۲۰ دیده می‌شود. به لحاظ ترافیکی و حمل و نقل به عنوان زون پیاده و زون سواره، خدماتی داخل کمربندی در نظر گرفته شده است. مفصل‌هایی که روی پیاده‌راه‌ها قرار دارند، محل تبدیل سیستم سواری به سیستم پیاده است. در محدوده‌ای فقط ماشین‌های خدماتی امکان عبور دارند و به لحاظ امنیتی، زون کنترل شده است. این بخش می‌تواند بهترین خدمات را به زائرین ارائه دهد، زیرا در حوزه دسترسی پیاده زائرین قرار می‌گیرد. محدوده طرح توسعه از طریق یک کمربند پیاده ۲۰ متری در طبقه همکف از بافت شهری جدا شد. عمده‌ترین علت احداث کمربندی پیاده و جدا کردن مجموعه طرح توسعه از بافت شهری،

تصویر ۲۱: نقشه شبکه‌های ارتباطی سواره و پیاده و کاربری‌های اطراف طرح توسعه

علاوه بر تأمین دسترسی مناسب برای حرم مطهر و مجاوران، تأمین بهتر امنیت حرم است.

محورهایی از تصویر بالا در طرح نهایی حذف یا اصلاح شد و برخی باقی ماند. همچنین منطبق بر کمر بند پیاده، تونل سواره خدماتی اختصاصی در طبقه زیرزمین پیش‌بینی شد. این تونل مجموعه فضاهای زیرزمینی در زیر صحن‌ها و ساختمان‌ها را به هم متصل می‌کرد. از این طریق، امکان خدمات‌رسانی برای تخلیه جمعیت در شرایط اضطراری وجود داشت و همچنین به عنوان زیرساخت ارتباطی طبقه همکف در زیارت‌های میلیونی بود. بخشی از زیرساخت‌های پیش‌بینی‌شده تاکنون احداث شده است و بقیه در مراحل بعدی احداث خواهد شد.

به لحاظ طرح کلان، آن چیزی که به عنوان طرح کانسپت نهایی شهری در نظر گرفته شد، یک کمر بندی سواره بود. بعد مفصل‌های شهری که محل تبدیل سیستم سواره به پیاده به شمار می‌رفت. پیاده‌راه‌هایی بودند که یکی از حرم‌ها مستقیماً در محور بصری آنها قرار داشت. خدمات مورد نیاز زائرین روی پیاده‌راه‌ها قرار گرفتند. بست‌های ورودی قبل از رسیدن به حرم روی همه محورها پیش‌بینی شدند. بست‌های ورودی خدمات مقدماتی زائر را قبل از تشریف به حرم مطهر تأمین می‌کنند. در عین حال، فضای انتقال از فضای شلوغ شهری به فضای آرام و معنوی صحن‌ها به شمار می‌روند و سبب می‌شوند زائر به آرامش درونی دست پیدا کند و حضور قلب برای تشریف به حرم مطهر بیابد.

طرح توسعه حرم در مقیاس معماری و حرکت از جزء به کل

پیش از این، نگاه کلان و شهری به طرح توسعه حرم مطهر ابا عبدالله (ع) مطرح شد و در این بخش، با نگاه جزء‌نگر از مقیاس معماری به طرح توسعه تشریح می‌شود. در تهیه طرح‌های توسعه اماکن مقدسه موضوعاتی مهمی وجود دارند که در تعیین راهبردهای طراحی اثرگذارند. از جمله مهم‌ترین آنها می‌توان به مقیاس، جهت‌گیری یا هندسه، ارتفاع نیاز موجود و موقعیت ویژه ساختمان اشاره کرد. هر کدام از

شاخص‌های مذکور باید در تهیه طرح توسعه به شکلی مناسب مورد توجه قرار گیرد.

اولین موضوعی که در طرح توسعه باید مورد توجه قرار می‌گرفت، موقعیت حرم‌های مطهر، فاصله نسبی آنها، هندسه و جهت‌گیری حرم‌های مطهر، ارتفاع حصارها و ارتفاع گنبد‌هاست. پس توجه به تمام ویژگی‌های موجود حرم‌های مطهر، نکته مبنایی برای طرح توسعه است. معیار پایه و اساسی دیگری که باید مورد توجه قرار گیرد، جهت مقدس قبله است. هدف توسعه ایجاد یک فضای مناسب عبادی و زیارتی است و قبله در شکل‌گیری کل و اجزای آن شاخصی اساسی است. در کربلای معلای توفیق و اقبال وجود داشت که معیار اول و دوم کاملاً هم‌راستا بودند؛ یعنی هندسه و جهت حرم‌های مطهر در راستای قبله بودند و قبله می‌توانست به عنوان یک عنصر ارزشی مستقل به ارزش‌های قبلی اضافه شود.

مطلب سومی که بسیار اهمیت داشت این بود که در کربلا برخلاف بسیاری از فضاهای زیارتی در جهان تشیع، دو کانون زیارت وجود داشت. همچنین پیوند بین دو کانون، به عنوان پایه سوم طرح توسعه مورد توجه قرار می‌گرفت. اگر ما یک مستطیل تصور می‌کردیم، از ضلع جنوبی حرم حضرت ابوالفضل (ع) تا ضلع شمالی حرم ابا عبدالله (ع) با در نظر گرفتن جهت قبله، عرض این فضا حدود ۹۰ متر بود.

بر اساس این تصور که یک محور ارتباطی بین حرم‌های مطهر داریم، این امکان وجود داشت که با توجه به محورهای بصری حرکتی منتهی به حرم‌های مطهر رابطه توده و فضا در مجموعه را سامان داد. طبعاً محورهای اصلی و محورهای بصری محل بست‌های ورودی و صحن‌ها بودند. باید توده‌ها و فضای ساخته شده نسبت به محورهای بصری و حرکتی، در کنار قرار می‌گرفتند. این کانسپت و ایده اولیه، توسعه پیدا کرد و در نهایت تبدیل به یکی از گزینه‌های طراحی شد. در ارزیابی این گزینه می‌بایست نکات زیر مورد توجه قرار می‌گرفت:

در این گزینه ارتباط بی‌واسطه موجود بین حرم‌ها از بین می‌رفت و صحن‌ها ارتباط بصری زائرین را که از حرم امام حسین (ع) خارج می‌شدند و قصد تشریف به

تصویر ۲۳: حرم مطهر

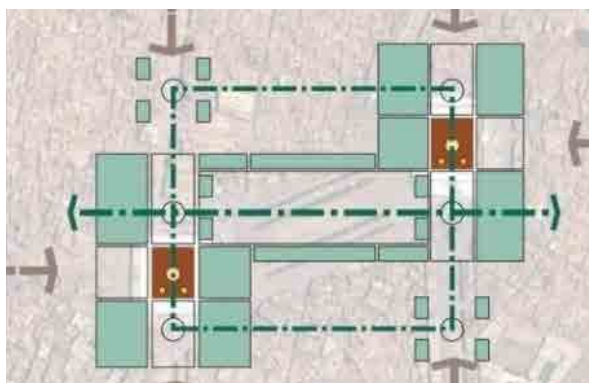
تصویر ۲۲: وضع موجود حرم مطهر امام حسین (ع) از نظر نوع معماری عناصر تشکیل‌دهنده، مقیاس و جهت پایه در طرح مورد توجه قرار می‌گیرد.

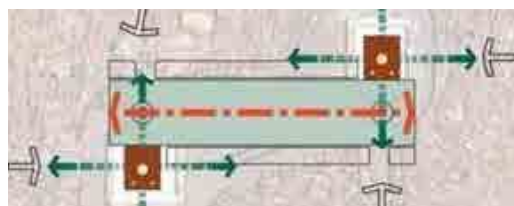
تصویر ۲۵: جهت مقدس قبله به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های تأثیرگذار بر طرح توسعه

تصویر ۲۴: موقعیت و جهت‌گیری حرم مطهر امام حسین (ع) و حرم حضرت ابوالفضل (ع)

تصویر ۲۷: ساماندهی توده و فضا در طرح توسعه با توجه به ساختمان حرم‌های مقدسه و محوره‌های بصری حرکتی

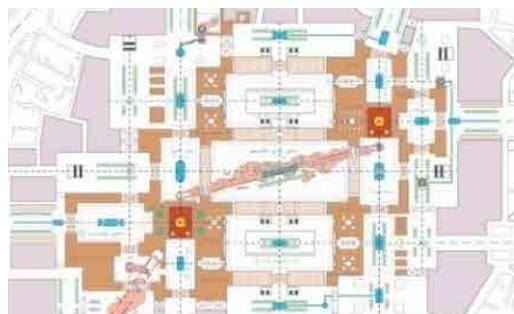
تصویر ۲۶: لزوم ایجاد رابطه و هم‌پیوندی بین حرم‌های مطهر امام حسین (ع) و حرم حضرت ابوالفضل (ع) در طرح توسعه

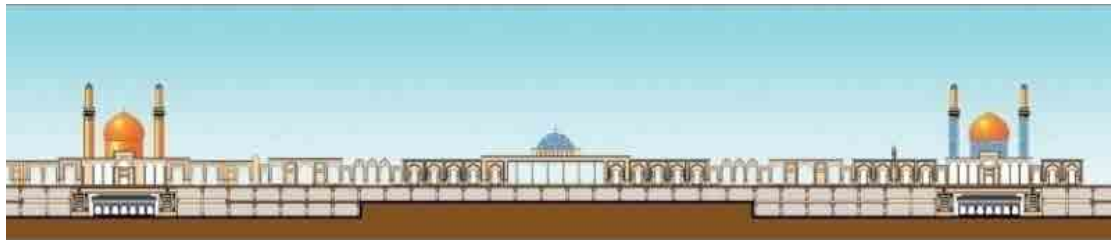
تصویر ۲۸: سلسه مراتب دسترسی به حریمین از طریق محوره‌های ورودی به حرم

تصویر ۳۰: کاربری‌های زیرزمینی گزینه شماره یک

تصویر ۲۹: طرح کلی گزینه شماره یک

تصویر ۳۱: مقطع نهایی گزینه شماره یک

تصویر ۳۲: دید هوایی گزینه شماره یک

تصویر ۳۳: پرسپکتیوهای گزینه شماره یک

تصویر ۳۵: طرح مجموعه، گزینه شماره دو

تصویر ۳۴: در گزینه شماره دو حرم‌های مقدسه روی محور طولی و عرضی صحن بین الحرمین واقع می‌شدند.

تصویر ۳۷: بازسازی نهر علقمه و طراحی مظهر نهر علقمه به عنوان نماد مکانی که حضرت ابوالفضل(ع) برای آوردن آب وارد نهر شدند.

تصویر ۳۶: دید هوایی گزینه دوم

حرم حضرت ابوالفضل(ع) داشتند، تقطیع می‌کرد. دومین اشکال این بود که با این گزینه، دو حرم از جهت هندسه کاملاً به صورت متوازن و متقارن قرار می‌گرفتند و سلسله مراتب در طرح انعکاس پیدا نمی‌کرد. اشکال دیگر این بود که فضاهای باز ایجاد شده، بیش از حد کشیده و طولانی می‌شدند و تناسب مناسبی به دست نمی‌آمد. به این جهت، گزینه‌های دیگری مورد بررسی قرار گرفتند.

گزینه شماره ۲

در این گزینه یک صحن اصلی وجود داشت. روی محور طولی آن که ارزش بیشتری دارد، سردر ورودی حرم مطهر حضرت امام حسین(ع) و روی محور عرضی آن، حرم مطهر حضرت ابوالفضل(ع) واقع می‌شود.

بر این مبنای، گزینه شماره ۲ توسعه پیدا کرد. در مجموع بیش از ۱۵ گزینه طراحی و ارزیابی شد که در اینجا به موارد مهم‌تر اشاره می‌کنیم. مطابق تصویر ۳۵، صحن بین‌الحریمین، دو صحن جانبی، حرم حضرت ابوالفضل(ع)، حرم حضرت امام حسین(ع) با سه صحن جانبی در شمال، غرب و جنوب و صحن‌های شمالی و شرقی حرم حضرت ابوالفضل(ع) پیش‌بینی شده و در ابعاد شهری و معماری مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. (تصویر ۳۶)

مظهر علقمه

یکی از نکات مهم در طرح توسعه حرم‌های مقدسه کربلا این است که در ماجرای کربلا، نکات و کانون‌های ارزشمندی وجود دارد و جای جای این سرزمین نشانگر رخداد‌های روز عاشورا است. یکی از این وقایع، داستان آب آوردن حضرت ابوالفضل(ع) است. این موضوع با بازآفرینی نهر علقمه و طرح ساختمان نمادین «مظهر علقمه» در طرح مورد توجه قرار گرفته است. در شرایط موجود نهر حسینی در فاصله حدود ۶۰۰ متری شمال حرم وجود دارد، اما اثری از نهر علقمه نیست. کوچه‌ای در شمال شرقی حرم حضرت ابوالفضل(ع) با عنوان کوچه علقمه وجود دارد. با توجه به شواهد، موقعیت تقریبی نهر علقمه، در شمال شرقی حرم مطهر حضرت

ابوالفضل(ع) مشخص شد و با منشعب کردن یک جریان آب از نهر حسینی، نهر علقمه در طرح بازآفرینی شد. در مظهر علقمه، دو دست داریم که از آنها آب می‌ریزد. آبی که از دست‌ها می‌ریزد، جریانی ایجاد می‌کند که از یک فضای نخلستانی عبور کرده و از کفین دست راست حرکت می‌کند و وارد صحن علقمه می‌شود. سپس از این صحن عبور کرده و به کفین دست چپ رفته و از آنجا در ضلع جنوبی حرم حضرت ابوالفضل(ع)، در یک بستر شنی فرو می‌رود. به این ترتیب عناصر معماری، داستان آب آوردن حضرت ابوالفضل(ع) را بازسازی می‌کنند.

خیمه‌گاه

موضوع بعدی خیمه‌گاه و ارتباط آن با مقام و مقتل است. تصور اولیه این بود که بتوانیم خیمه‌گاه را نمادی از مجموعه خیمه‌ها قرار داده و میان خیمه‌گاه و حرم مطهر ارتباط پیوسته برقرار کنیم. در این کانسپت، خیمه‌گاه، تل زنبیه، مقتل و حرم مطهر حضرت امام حسین(ع) به عنوان یک مجموعه تصور شدند.

گزینه شماره ۳

گزینه ۲ هم نقد شد. اصلی‌ترین نقدی که بر این گزینه وارد می‌شد این بود که گردش در اطراف حرم امام حسین(ع) از محدوده حرم خارج و وارد فضای شهری می‌شد و این پاسخ‌گوی نیاز حرم نبود. با توجه به نتایج گزینه‌های قبلی، گزینه نهایی به شرح زیر، طراحی و پیشنهاد شد.

تصویر ۴۳ طرحی است که در مسابقه سال ۱۳۸۸ به عنوان طرح توسعه اطراف حرم مطهر امام حسین(ع) برنده و در وزارت بلدیات به تصویب رسید. در این طرح، همه صحن‌ها بی‌واسطه با حرم ارتباط دارند. همه محوره‌های بست ورودی و محوره‌های بصری و حرکتی ارتباط بی‌واسطه و دید مستقیم روی گنبد مطهر دارند. گنبد مسجد جامع کربلا اگرچه به لحاظ مقیاس بزرگ است، اما گنبد آن خفته طراحی شده است و روی هیچ کدام از محوره‌های بصری حرم‌های مطهر قرار نمی‌گیرد. یعنی زائر در هر جایی بخواهد حرم را مشاهده کند، همراه

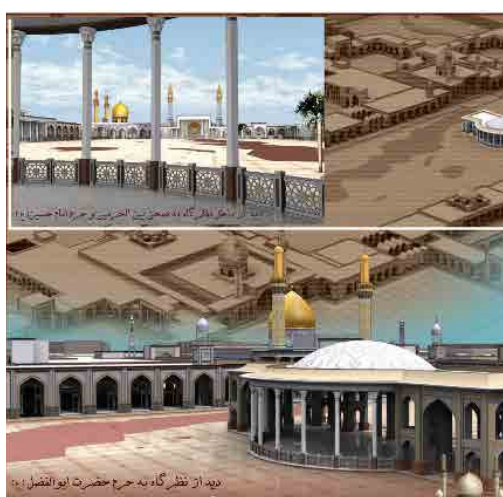

تصویر ۳۸: طرح‌واره پیشنهادی برای بازسازی خیمه‌گاه، باتوجه به رابطه خیمه‌گاه، تل زینبیه و مقتل

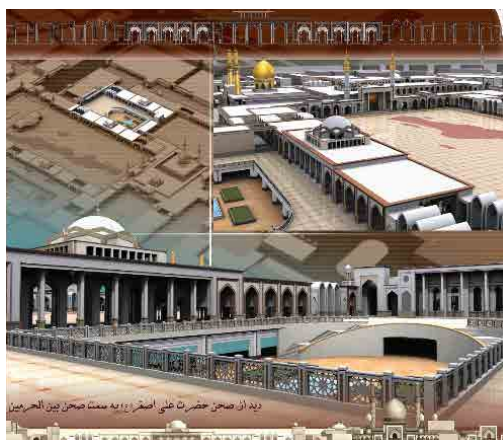
آن، گنبد مسجد جامع را نمی‌بیند، زیرا از نظر بصری در موقعیتی کور و دور از نظر قرار گرفته است. مکان‌یابی مسجد جامع به نحوی است که در کل فضاهای باز و بسته حرم می‌توان نماز جماعت واحدی را برگزار کرد. تصویر ۴۴ طرح نهایی را نشان می‌دهد. در تصویر ۴۸، صحن بین‌الحرمین، سردر جدید حرم امام حسین(ع)، گنبد و مناره‌ها که با جابه‌جایی سردر نسبت به گنبد به خوبی تشخیص یافته‌اند و در تصویر ۴۹، سردر ورودی مسجد جامع از صحن بین‌الحرمین دیده می‌شود. آنچه مطرح شد، گزارشی بسیار فشرده از کارهای انجام شده سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۸ است.

تصویر ۳۹: گزینه شماره دو، دیدهای مختلف از صحن بین‌الحرمین به حرم حضرت امام حسین(ع) و حرم حضرت ابوالفضل(ع)

تصویر ۴۲: طرح توسعه پیشنهادی حرم‌های مقدسه در مقیاس شهری

تصویر ۴۱: فضای اصلی گزینه شماره دو

تصویر ۴۴: سایت پلان پیشنهادی برای طرح توسعه حرمین مقدسه در کربلا

تصویر ۴۳: طرح توسعه حرمها در گزینه نهایی. در گزینه نهایی تداوم راهروهای سرپوشیده در شمال و جنوب صحن بین الحرمین

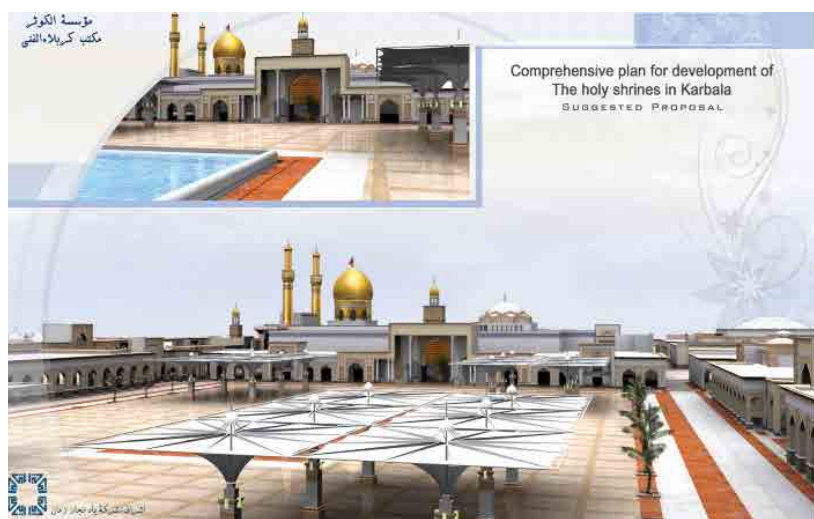
تصویر ۴۵: دیدهای سه بعدی از طرح پیشنهادی

تصویر ۴۶: دیدهای سه بعدی از طرح پیشنهادی

تصویر ۴۷: پیش‌بینی چتر و پوشش‌های سبک در صحن‌های جدید

تصویر ۴۸: دید از صحن بین‌الحرمین به حرم مطهر امام حسین (ع)

تصویر ۴۹: دید به مسجد جامع کربلا از صحن بین‌الحرمین که در طرح‌های نهایی مناره‌های آن حذف گردید.